

MEMÒRIA RESUMIDA DEL SEMINARI DE TRADUCTORS I TRADUCTORES DE L'OBRA DE CARME RIERA

Institució de les Lletres Catalanes
(Barcelona, 24 i 25 d'abril de 2007)

Organitzat per la Institució de les Lletres Catalanes i amb la col·laboració de l'Institut Ramon Llull, s'ha celebrat a la Residència d'Investigadors el Seminari de traductors i traductores de l'obra de Carme Riera els dies 24 i 25 d'abril de 2007.

Van participar en el debat nou traductors (Francesco Ardolino, Sevin Aksoy, Ursula Bedogni, Saïd Benabdelouahed, Kirsten Brandt, Lluïsa Cotoner, Jana Matei, Umbelina de Sousa i Itai Ron Hadar) a més de la mateixa autora que ens va acompanyar durant tot el matí. La traductora al francès **Matilde Bensoussan** va excusar la seva absència per raons de salut, això no obstant, va voler fer-se present mitjançant un escrit, on explica la seva experiència com a traductora de *La meitat de l'ànima* (*La moitié de l'âme*).

Després de la benvinguda oficial, a càrrec del Sr. Oriol Izquierdo, director de la ILC, va començar la jornada de treball a l'entorn de les circumstàncies que envolten les traduccions del català a cadascun dels països i dels problemes específics que es generen a les llengües de traducció de les obres de Riera.

Vàrem dedicar la sessió del matí a la **contextualització** de les traduccions de Carme Riera en el conjunt de la recepció de la literatura catalana a cadascun dels països dels traductors convidats. I a la manera com va esdevenir-se l'**encàrrec** de la traducció d'una o més obres de Riera. A la tarda, es van plantejar alguns exemples de qüestions relacionades amb els principals **problemes** del procés de traducció (lingüístics, extralingüístics, pragmàtics i instrumentals) en cadascuna de les llengües d'arribada, i les opcions **tècniques i recursos** aplicats per resoldre'ls.

Aquí oferim només una síntesi del que es va exposar en debats intensos i vius, tot agrupant les intervencions de manera artificial per tal de resumir les trajectòries professionals de cadascun dels traductors i fer palès el que pensen d'aquesta feina apassionant i del que ha suposat per a cadascun d'ells traduir Carme Riera. M'excuso, doncs, a l'avançada si no aconseguixo d'exposar prou adequadament la varietat i riquesa de tot el que es va comentar.

Jana Matei, traductora al romanès, és directora de l'editorial Meronia i una enamorada de Catalunya i de la literatura catalana des que la va descobrir a una trobada organitzada per l'Institut d'Estudis Balears. Tot i que ja té un important grapat d'obres publicades a la col·lecció «Biblioteca de Cultura Catalana», amb el suport de l'Institut Ramon Llull, confessa que li agradaria poder publicar a Romania tots els grans escriptors i escriptores catalanes. Ella mateixa va començar traduint Mercè Rodoreda (*La plaça del Diamant*) i Blai Bonet.

Pel que fa a les obres de Riera, ha girat al romanès *Dins el darrer blau* i *La meitat de l'ànima*, i li agradaria traduir *Te deix, amor, la mar com a penyora*, atès que és una de les obres més emblemàtiques de l'escriptora.

Per a Matei, la més gran dificultat va ser traslladar els diversos registres que apareixen a *Dins el darrer blau*. Davant la impossibilitat de transmetre les variants dialectals mallorquines emprades pels personatges, va optar per marcar les diverses veus amb variants diacròniques i més o menys formals, d'aquesta manera, mentre la veu narrativa es mou dins el romanès estàndard contemporani, els personatges mallorquins utilitzen variants lèxiques més arcaïques, altrament les autoritats eclesiàstiques i civils mantenen un nivell de llenguatge molt més formal i antiquat. La traductora, però, no té inconvenient a fer les adaptacions de menjars que calguin, o conservar en català els noms d'algunes peces de roba característiques de l'època.

També va patir molt per trobar solucions als problemes que li plantejava la traducció de *La meitat de l'ànima* (dialectalismes, canvis de registre, referents culturals, etc.), tot i que considera que aquesta novel·la no presenta tantes dificultats com la dels criptojeus mallorquins, si més no, perquè les circumstàncies polítiques i socials que hi apareixen són molt més actuals i semblants a les que s'han viscut al seu propi país.

La manera com traduir canvia, doncs, necessàriament segons l'esperit de cada llibre, el més important, però, és copsar la mirada de l'autora en cada cas i «conservar-la», saber traspasar a la llengua d'arribada la tonalitat de l'obra. I això s'ha d'aconseguir des de la primera pàgina, que és la que marca el to de la traducció. Matei explica que sempre que està fent una traducció, cada dia comença la feina rellegint el que ha escrit el dia anterior i la primera plana del llibre.

Itai Ron Hadar, poeta i traductor, es dedica fonamentalment a traduir obres literàries del català, de l'anglès o del castellà a l'hebreu.

Segons ens explica, la traducció d'obres de literatura catalana a l'hebreu és un fenomen força nou, de fet, fins l'any 2004, només hi havia dos traductors: Rami Saari i Ioram Melcer, ja que molts editors israelians renunciaven a publicar obres que no puguin entendre ells mateixos per desconeixement de la llengua original. És per això que considera útil que es potenciïn traduccions d'obres catalanes a l'anglès, llengua que coneixen la majoria dels editors, o, si més no, al francès perquè poden llegir-lo més o menys la meitat d'ells. Va ser una dona, Yael Shachnay, que aleshores acabava de muntar la editorial Rimonim i estava interessada a publicar traduccions de literatura catalana i castellana, qui el va engrescar perquè entomés les traduccions d'*El cant de la joventut* de Montserrat Roig, a la qual van seguir: *La pell freda* d'Albert Sánchez Pinyol. Ha traduït també *La pell i la princesa* de Sebastià Alzamora i *Per un sac d'ossos* de Lluís Antón Baulenas.

Pel que fa a *Dins el darrer blau*, la primera vegada que va rebre l'encàrrec de traduir-lo es va espantar i decidí rebutjar-lo: considerava que encara no sabia prou català per resoldre les dificultats de l'obra. A més, tenia notícia que una altra editorial havia refusat, per manca de qualitat, la traducció feta des del castellà per un altre traductor. Tot i així, mesos després, una vegada assolit el suficient nivell de català, va acceptar el repte i va traduir el llibre de Riera per a l'editorial Bambook.

Les principals dificultats de *Dins el darrer blau* van sorgir també de l'ús que fa l'autora del dialecte mallorquí i, quan els diccionaris no resultaven suficients per resoldre els seus dubtes, va consultar amb els seus amics illencs. Tampoc la versió castellana de l'autora li va resultar massa útil, sobretot perquè deixa en català moltes paraules, com és ara, *crepells*, *rebosillo*, *guatlareto*, etc., i perquè tampoc no està d'acord amb moltes de les solucions adoptades a l'autotraducció. De bon principi, doncs, va renunciar a traslladar les variants dialectals fonètiques i lèxiques. Principalment, va optar per anostrar el text tot adaptant-lo als lectors de la llengua meta. Seguint aquesta línia, va buscar sempre que era possible l'equivalent hebreu de frases fetes i va localitzar els versicles dels salms o les citacions bíbliques per tal d'ajustar-les a l'original arameu i en casos que no era possible, com per exemple, a «l'oració jueva de Pare Nostre», que és creació de l'autora, va triar fragments d'oracions o salms equivalents i també versos de l'himne «Déu d'obres venerables» del Rabí Moises Ibn Ezra (1055-1135), que segons els costums sefardites es llegeix a la oració Neilà que clausura el dia del Perdó.

Per últim, es va veure obligat a retallar frases massa llargues o fins tot optar per l'omissió d'algunes paraules i frases.

Té el projecte de traduir *La meitat de l'ànima* i *Te deix, amor, la mar com a penyora*.

Umbelina de Sousa, que utilitza com a nom de ploma **Miranda das Neves**, és traductora de l'anglès, del francès, del castellà i, des de fa dos anys, del català cap el portuguès. A banda de *Dins el darrer blau* de Carme Riera, ara per ara, ha traslladat dos novel·listes catalans més: Robert Saladrigas (*La mar no està mai sola*) i Albert Sánchez Piñol (*La pell freda*).

Comenta que la traducció castellana de Riera, *En el último azul*, no la va ajudar. Per contra, la quantitat i qualitat de les variacions de l'original català li plantejaven encara més problemes. De primer pensava que la traducció castellana era molt dolenta fins que es va adonar que era una recreació de la pròpia autora. Finalment, va decidir prescindir completament de la versió castellana.

Pel que fa a les opcions de traducció cap el portuguès de *Dins el darrer blau*, va decidir fer ús d'un llenguatge més antiquat i marcar els tres graus de formalitat per als tractaments socials que existeixen en portuguès, així va mantenir el registre més formal quan parlaven els personatges eclesiàstics o de la noblesa. També va utilitzar les notes a peu de plana per advertir, per exemple, que un fragment del text, que ella traduïa al portuguès, estava escrit en castellà a l'original. Quan a les referències a menjars que surten a l'original, va optar per aclarir-les dins el cos principal del text amb descripcions a manera de petites receptes de cuina.

En opinió d'Umbelina, cal mantenir tant el contingut com la forma estilística de l'original, tot aprofitant que les frases llargues o la quantitat d'adjectius que utilitza Riera no són un problema per a ella, més aviat són fàcils de traslladar, atès que el portuguès també és una llengua que pot fer servir un estil literari molt ornamentat.

Francesco Ardolino, professor de la Universitat de Barcelona, estudiós de la literatura catalana, ha traslladat del català a l'italià, entre d'altres, Jaume Cabré (*Sua Signoria*), Sergi Belbel (*Forestieri*), S. Alzamora (*La pelle e la principessa*), Susanna Rafart (*Pozzo di neve*), J. Palau i Fabre (*La confessione o l'esca del peccato*), Baltasar Porcel (*Ulisse in alto mare*), P. Calders (*La Vergine dei binari*), a més de les novel·les de Carme Riera *Dins el darrer blau* (*Dove finisce il blu*) i *Cap al cel obert* (*Verso il cielo aperto*).

El seu primer contacte amb la traducció va ser girar a l'italià els contes de Pere Calders per a una edició de 20.000 exemplars que la companyia de ferrocarrils regalava als viatgers. Ardolino

opina que aquest tipus de publicació no afavoreix la difusió de la cultura catalana a Itàlia, perquè mai se sap si algú va llegir aquests contes o si el fet d'haver-los llegit va despertar en el lector algun tipus d'interès per la literatura catalana. Segons el seu parer, la publicació d'una traducció ha d'anar acompanyada d'una bona distribució i d'una campanya de difusió de l'obra a través dels mitjans de comunicació de masses: entrevistes amb l'autora o autor a la radio i la TV, i articles als diaris, també mitjançant estudis crítics fets als àmbits acadèmics.

Tot i que *Dins el darrer blau* (*Dove finisce il blu*) va tenir una recepció crítica molt bona fins al punt que va rebre el prestigiós Premi Elio Vittorini de Siracusa de l'any 2000, no va tenir l'èxit de vendes esperat. Riera, però, va arribar al públic italià amb la publicació de *Cap al cel obert* (*Verso il cielo aperto*) a la mateixa editorial Fazi. És per això que, a hores d'ara, aquesta editorial ha entrat en la dinàmica de publicar els llibres de Riera tan bon punt apareixen al mercat català. De fet, ja està a punt de sortir a Itàlia *La meitat de l'ànima*, aquesta vegada en versió d'Ursula Bedogni.

Ursula Bedogni, casada amb Francesco Ardolino, és també professora a més de traductora especialitzada en traducció literària i cinematogràfica, en aquest àmbit col·labora des de 2005 amb l'Institut del Cinema Català. Dins el Projecte Boscà de la Universitat de Barcelona, ha creat la biblioteca telemàtica BITELI, que conté textos literaris italians amb les seves traduccions històriques al castellà i al català. Ella mateixa ha traduït del castellà a l'italià obres de Felipe Benítez Reyes (entre d'altres, *El novio del mundo*, per la traducció de la qual va guanyar el Premi de Traducció Literària de l'Institut Cervantes, el 2006), Rafael Chaparro Madiedo, Manuel Cruz, Marcos Giralt Torrente, i Rosario Ferré. A hores d'ara, des del català ha traduït Sergi Belbel (*Forestiere*) i Carme Riera (*La metà dell'anima*), ja esmentada.

De tota manera, continua **Ardolino**, el problema de les editorials italianes és que, ara per ara, prefereixen llibres traduïts del castellà. Considera que per fer visible la literatura catalana arreu, cal que sigui traduïda a l'anglès i és per això que proposà a Proa i Omnium Cultural de promoure la publicació de 10 *plaquetes* bilingües català-anglès amb fragments dels últims premis Sant Jordi, i acompanyats de textos de la recepció crítica de cadascun, per distribuir-los a la fira de Frankfurt.

Els problemes de publicació i recepció canvien segons el país, a Itàlia, per exemple, no hi ha edicions bilingües perquè no es venen. En canvi, als països àrabs passa tot el contrari, les edicions bilingües tenen bona acollida.

Pel que fa al problema de la fidelitat al text original, Ardolino opina que també canvia d'un país a l'altre i d'una època a l'altra, ja que està relacionat amb l'estatus que té la traducció en un moment determinat. Així la tradició de les traduccions franceses és de ser molt fidels a l'original,

en canvi, les italianes són més lliures sense arribar a l'adaptació. Tampoc considera determinant el fet de traduir directament de l'original o indirectament, és a dir, a partir d'una altra llengua que fa de pont, com passava al segle XIX amb les traduccions al castellà, ja que la majoria es feien des del francès i no des de l'original. La gran qüestió és si la traducció, com a producte final, és bona o dolenta. Si la traducció és bona, perdura al llarg del temps, com és el cas de la traducció castellana d'*El cortesano* de Baltasar de Castiglione feta per Joan Boscà, a començament del segle XVI i encara no superada.

Unes llengües accepten la sintaxi complexa que utilitza Riera a *Dins el darrer blau* i *Cap al cel obert*, però d'altres no, i els traductors han de buscar la manera de construir frases més simples. D'altra part, *La meitat de l'ànima* és una novel·la que se li ha encomanat la sintaxi francesa, concretament, la d'Albert Camus, i resulta molt més fàcil de traduir. Al cap i a la fi, què és l'estil de l'autora? —es pregunta. Sobretot si tenim en compte, la quantitat d'intertextualitat que hi ha a les obres de Riera, que utilitza qualsevol model de llengua, el dels fulletons, per exemple, a *Cap al cel obert*.

Personalment, conclou, la seva experiència com a traductor de pel·lícules i materials audiovisuals, el porta a ajustar-se molt al ritme fonètic de l'original, a respectar l'adjectivació i la llargària de les frases.

Kirsten Brandt, traductora cap a l'alemany des del portuguès, el castellà i, finalment, des del català, va participar també a la reunió de traductors de Jaume Cabrer. Ha exercit com a llibretera professional, agent literària, col·laboradora de l'editorial «Quaderns Crema» com a responsable dels departaments de drets d'autor i premsa, i de la revista cultural alemanya *Tranvía-Revue des Iberischen Halbinsel*. Des de fa uns anys es dedica, gairebé en exclusiva, a la traducció literària. Ha girat a l'alemany els portuguesos Maria João Lello Ortigão de Oliveira, Miguel Esteves Cardoso, Francisco José Viegas, i diversos reculls antològics; i des del castellà la novel·la de Dulce Chacón *Fandango im Schnee (Cielos de barro)*, premi per a traductors novells de l'Ambaixada d'Espanya; l'obra teatral *XXX* de La Fura del Baus; i *El horror cristalizado* de Josep Quetglas. A partir de 2005 ha traduït del català *El carrer estret* de Josep Pla, *La ciutat invisible* d'Emili Rosales, *Les veus del Pamano* de Jaume Cabrer, *L'ou de la serp* d'Eugeni Xammar, i *L'estiu de l'anglès* de Carme Riera, encara en procés de elaboració.

Explica que, en general, les editorials alemanyes, de primer, no estaven interessades en traduir obres escrites en català, i fins i tot, si volien traduir autors catalans, ho feien mitjançant traduccions castellanes. A hores d'ara, però, el panorama ha canviat molt perquè el protagonisme

de Catalunya a la propera Fira de Frankfurt ha disparat l'interès per la cultura i la literatura catalanes.

No sap ben bé com va arribar-li l'encàrrec de traduir *L'estiu de l'anglès*, atès que l'obra literària de Carme Riera és una de les que ha despertat més interès entre els estudiosos catalanòfils i ja comptava amb traductors a l'alemany, com són ara Petra Zickmann i Manel Pérez Espejo, entre d'altres. Tampoc no sap del cert perquè els editors no han volgut traduir *La meitat de l'ànima*, tot i que la mateixa escriptora ha comentat que, segons la seva agent literària Carmen Balcells, les editorials consideren que és una novel·la «francesa». Per contra, *L'estiu de l'anglès*, —que se'n podria considerar una novel·la anglesa— és el tipus de llibre que els editors busquen: una narració més aviat curta, fàcil de llegir, lleugera, divertidament irònica, i d'intriga.

D'altra part, a *L'estiu de l'anglès*, el llenguatge és més planer, menys 'literari' que en altres novel·les de Riera. Aquí la construcció lingüística és menys important que la història que explica. És per aquest motiu que no hi ha trobat tantes dificultats a l'hora de adaptar la sintaxi rieriana, tot i que també ha hagut d'escurçar algunes frases massa llargues, atès que l'alemany és una llengua aglutinant que posa el verb al final del període. Així mateix considera un gran avantatge poder parlar directament amb els autors per consultar dubtes o opcions, o per advertir-los de les distraccions o errades trobades a l'original.

Sevin Aksoy, llicenciada en Filologia Hispànica per la Universitat d'Istanbul, és guia turística a més de traductora del castellà al turc per a diverses editorials. Ha traduït, entre d'altres, *Diablo guardián* de Xavier Velasco, *Amores confiados* de Luisgé Martín, *Spinoza y el amor del mundo* de Diego Tatian, i la versió castellana de *La meitat de l'ànima*, feta per la mateixa autora.

Explica que al seu país molta gent compra llibres però hi han molts pocs lectors. Fins i tot hi han zones de l'est de Turquia que ni tan sols saben llegir el turc. Pel que fa al català, el desconeixement és gairebé total, a les universitats no hi ha lectorats de català i la gran majoria pensa que és una variant del castellà, llengua també prou desconeguda, tot i l'augment de turistes de parla hispànica i l'existència de l'Institut Cervantes. Pensa que a Turquia, en el millor dels casos, es té una imatge distorsionada i tòpica d'Espanya com a país típicament romàntic. Amb aquest panorama d'ignorància gairebé absoluta del que és Catalunya, no és estrany que les editorials no estiguin interessades a publicar literatura catalana, ni castellana, com demostra el fet que la traducció del *Quixot* al turc no procedeix de l'original cervantí sinó de una traducció francesa del XIX. A més, en qualsevol dels casos, els editors busquen sempre obres premiades i subvencionades als països d'origen, cas de la novel·la de Velasco, «Premio Alfaguara», o de *La*

meitat de l'ànima de Carme Riera, «Premi Sant Jordi» (2003), la traducció de la qual ha rebut l'ajut de l'Institut Ramon Llull.

Pel que fa als problemes tècnics de traducció, li preocupa que Riera faci tants canvis entre l'original català i la versió castellana, malgrat que encara no sap prou català com per acarar les dues versions. És per això que, tot seguint la castellana, conserva en francès els fragments que l'autora inclou en la seva autotraducció, i que, a l'original, figuraven com a traduïts del francès al català. Quant a les paraules o expressions conservades en català per l'autora a la versió castellana, si bé traduïdes en nota a peu de plana de manera literal, ha optant també per conservar-les, girant al turc aquestes notes.

Intenta ser fidel al contingut i no preocupar-se per conservar l'estil, sobretot tenint en compte que en turc —igual que en alemany— s'ha de col·locar el verb al final de la frase, fet que impedeix construir frases llargues, de manera que ha de tallar oracions subordinades i convertir-les en simples. Passa el mateix amb les preposicions, que també han de col·locar-se al final del sintagma; o amb el adverbis, que es posen abans del nom. Una altra dificultat prou gran és el fet que no es pot marcar el gènere mitjançant els articles (no existeixen) o els adjectius perquè no tenen flexió gramatical, consegüentment sempre s'ha d'especificar si el subjecte d'una acció o qui parla és un home o una dona. Al capdavant, les diferències paradigmàtiques entre llengües llunyanes fan que molt sovint les traduccions, si són fidels, no són maques i, si són maques, no poden ser fidels.

Saïd Benabdelouahed és professor de la Universitat Hassan II de Casablanca i membre del Grup de recerca sobre el conte de la facultat de Lletres, on dirigeix un taller d'escriptura adreçat als estudiants per fomentar-ne la creació i l'estudi de la teoria del conte. Aquest Grup edita la revista especialitzada *Qaf Sad*, i publica diverses col·leccions, com són ara: «Cuentos», «Coloquios», «Traducciones», «Experiencias» i «Libros del Taller de escritura». És dins l'àmbit d'aquesta investigació que ha traduït del castellà a l'àrab el relat «Volver» (*Cuento español contemporáneo*) de Carme Riera, que ja havia estat traduït a l'anglès.

Opina que el coneixement de les diverses llengües i cultures de l'Estat espanyol en el món àrab és molt escàs (de fet no distingeixen el català del castellà) i que, a hores d'ara, si es vol difondre la literatura catalana, es necessita comptar amb bones traduccions a l'anglès. Certament, al Magreb, la divulgació dels escriptors catalans es pot fer mitjançant el francès o l'espanyol, però a la resta de països àrabs els contactes amb les literatures europees es fa a través de l'anglès.

Es mostra molt interessat en la traducció i publicació d'altres relats de Riera perquè això forma part de la seva feina com a investigador. De fet, amb col·laboració amb l'Institut Cervantes del Marroc, ja han publicat diverses antologies bilingües com és ara: *Copos de fuego. Selección de microrrelatos españoles y marroquíes*; *En busca del dinosaurio. Antología de microrrelatos hispanoamericanos*; *La oveja negra y demás fábulas* de Augusto Monterroso; a més d'altres monolingües com la dedicada a Virginia Woolf; en tirades de dos mil o tres mil exemplars.

A hores d'ara n'estan elaborant una d'escriptores espanyoles, i el proper projecte podria ser un recull de contes de Riera escollits d'entre els de *Te deix, amor, la mar com a penyora*, *Jo pos per testimoni les gavines*, i *Contra l'amor en companyia i altres relats*.

El problema, puntualitza l'escriptora, és que ara per ara no existeix un conveni internacional amb el Marroc per regular els drets d'autor, fet al qual s'ha d'afegir que a l'Agència Balcalls pensen que tampoc no existeixen les condicions per garantir-ne la difusió. En efecte, continua Benabdelouahed, existeix un problema de distribució per arribar a tot l'Orient Mitjà, atès que una obra publicada a Casablanca, posem per cas, es pot distribuir per tot el Magreb, però no arriba al Caire, Beirut, o Damasc. Cosa que no succeeix cas contrari, és a dir, si l'obra es publica, per exemple, al Caire, sí es distribueix al Magreb.

De qualsevol manera, Benabdelouahed insisteix en l'interès de publicar edicions bilingües perquè atrauen dos tipus de lectors: els que s'interessen pels contes en general i els que estan interessats en la pràctica de la traducció.

Pel que es refereix als problemes tècnics, planteja també qüestions referides a diferències paradigmàtiques, com són ara, la impossibilitat de mantenir en àrab un títol en infinitiu com, per exemple, «Volver», que s'ha de passar a gerundi o substantiu, «La vuelta», que no vol dir exactament el mateix des del punt de vista de l'acció, més oberta en 'volver', tancada o acabada, en canvi, en la traducció. Igualment resulta irresoluble mantenir l'ambigüitat de gènere en un relat com «Te deix, amor, la mar com a penyora», perquè en àrab els pronoms personals especifiquen sempre el masculí o el femení, de manera que el lector sap de bon començament que les protagonistes de la història són dues dones. És una pèrdua inevitable. I tampoc no es pot respectar una sintaxi massa retòrica, atès que l'àrab fa servir un estil oratori més aviat lapidari i concís. En definitiva, conclou, no es tradueixen formes sinó continguts, textos que s'han d'adaptar a la llengua meta.

He deixat pel final un punt que, en realitat, va sortir gairebé a totes les intervencions. Em refereixo al problema de la legitimitat de traduir Carme Riera del castellà, atès que és la mateixa

autora qui ha fet la majoria de les traduccions al castellà. Aquest tema va provocar un debat molt intens sobre la traducció mediatitzada per una altra llengua, que de fet pot funcionar o no en determinats casos, per exemple, la traducció de Pessoa al castellà d'Àngel Crespo és la llengua de partida per la traducció a l'àrab i funciona bé.

Una altra qüestió és el tema de les adaptacions que també es poden fer en algunes obres, però no en d'altres on s'han de conservar necessàriament les referències culturals de l'original, així, posem per cas, *Dins el darrer blau* no es pot treure del context de la Mallorca del segle XVII, o *L'estiu de l'anglès* no es pot traslladar a Normandia o a Berlín.

Pel que fa a les seves autotraduccions, **Carme Riera** manifesta que ella, com a autora, no tradueix sinó que recrea el text en castellà i va reivindicar el seu dret de canviar tot allò que li vagin de gust per tal d'aconseguir una bona versió.

Naturalment, en síntesi, tothom va reconèixer l'autoritat de l'escriptora per fer les correccions i adaptacions que calguin respecte a la forma, sempre però que no afectin a l'estructura bàsica de l'obra, com és el cas de *Palabra de mujer*, on els canvis va ser tan radicals que van provocar, anys després, la publicació d'una traducció fidel (*Te dejo, amor, en prenda el mar*) per part de **Luisa Cotoner**.

Tot i així, es va arribar a la conclusió que fóra millor no barrejar l'original català amb les versions castellanes de la mateixa autora perquè més aviat despisten que no ajuden als traductors. Finalment, tothom va estar d'acord que, des del punt de vista de la traducció pròpiament dita, l'important és ser fidel a l'original. El repte però és aconseguir alhora que la traducció arribi als lectors de manera estèticament equivalent. En definitiva, fer tan invisible la feina que suposa traduir que, al capdavall, l'obra sembli escrita directament a la llengua d'arribada.

Lluïsa Cotoner (coordinadora)

Institució de les Lletres Catalanes
Barcelona abril 2007